

ДӘРІСТЕР КОНСПЕКТІСІ

1-тақырып. Жер заңнамасын бұзғаны үшін заңды жауапкершілік: түсінігі, пәні, құқықтық реттеу әдістері

Сабақтың мақсаты мен міндеті:

Жер заңнамасын бұзғаны үшін заңды жауапкершіліктің мәнін ашу, оның негізгі мақсаттары мен міндеттерін айқындау, құқықтық реттеу әдістерін талдау.

Негізгі сұрақтар:

1. Жер заңнамасын бұзғаны үшін заңды жауапкершіліктің түсінігі.
2. Жауапкершіліктің негізгі мақсаттары мен міндеттері.
3. Жер заңнамасын бұзғаны үшін заңды жауапкершіліктің құқықтық реттеу әдістері.

Қазақстан Республикасында жер ерекше құқықтық қорғауға алынған және ол Конституцияда халыққа тиесілі ұлттық байлық ретінде бекітілген. Сондықтан жерді ұтымды пайдалану, қорғау және заңдылықты сақтау мемлекеттік саясаттың басым бағыты болып табылады. Осы мақсатта құқық бұзушылықтарға қарсы заңды жауапкершілік институты енгізілген. Жер заңнамасын бұзғаны үшін заңды жауапкершілік – бұл құқыққа қайшы әрекет жасаған тұлғаларға мемлекет тарапынан қолданылатын мәжбүрлеу шараларының жүйесі.

Бұл жауапкершіліктің басты мазмұны – жерді заңсыз иелену, мақсатсыз пайдалану, жерді игермеу, жерді бүлдіру немесе ластау сияқты құқыққа қайшы әрекеттердің алдын алу және оларды жою. Жауапкершіліктің міндеті – жерді қорғауды қамтамасыз ету, азаматтар мен заңды тұлғалардың құқықтары мен мүдделерін қорғау, экологиялық тепе-теңдікті сақтау.

Жауапкершіліктің мақсаттары бірнеше бағытта көрінеді. Біріншіден, ол құқық бұзушыға жазалау шарасын қолдану арқылы әділеттілікті қалпына келтіреді. Екіншіден, келтірілген зиянды өтеу және жерді қалпына келтіруді қамтамасыз етеді. Үшіншіден, жер қатынастары саласында заңдылықтың сақталуына ықпал етеді.

Жер заңнамасын бұзғаны үшін қолданылатын құқықтық реттеу әдістері негізінен императивтік сипатқа ие, яғни мемлекет билік ету тетіктері арқылы заң бұзушыға міндет жүктейді немесе жазалайды. Сонымен қатар диспозитивтік әдістер де қолданылады, мысалы тараптар келісім арқылы залалды өтеу жолдарын анықтауы мүмкін. Бұл ретте құқықтық реттеу әдістері жазалау, қалпына келтіру, мәжбүрлеу және алдын алу шараларының үйлесімінен тұрады.

Осылайша, заңды жауапкершілік институты жер ресурстарын тиімді пайдалану мен қорғауды қамтамасыз етіп қана қоймай, жер қатынастарында құқықтық тәртіпті нығайтуға бағытталған маңызды құқықтық құрал болып табылады.

Бақылау сұрақтары:

1. Жер заңнамасын бұзғаны үшін заңды жауапкершіліктің мәні неде?
2. Оның негізгі мақсаттары мен міндеттерін атаңыз.
3. Қандай құқықтық реттеу әдістері қолданылады?

Әдебиет:

2-тақырып. Жер заңнамасын бұзғаны үшін заңды жауапкершілік заңнамасының тарихы

Сабақтың мақсаты мен міндеті:

Жер заңнамасы саласындағы жауапкершілік институтының тарихи қалыптасуын қарастыру, Қазақстандағы даму кезеңдерін және қазіргі тенденцияларын талдау.

Негізгі сұрақтар:

1. Қазақстандағы жер заңнамасын бұзғаны үшін заңды жауапкершіліктің дамуы тарихы.
2. Жауапкершілік саласындағы заңнаманың қазіргі даму тенденциялары.

Қазақстан аумағында жер қатынастары ежелден ерекше құқықтық реттеуді қажет еткен. Дәстүрлі қоғамда жер рудың ортақ меншігі болып, оны пайдалану әдет-ғұрып ережелері арқылы реттелген. XX ғасырдың басында Қазақстан Ресей империясының құрамында болғандықтан, жер қатынастары патша үкіметінің заңдарымен реттелді. Кеңестік кезеңде жер мемлекеттік меншікке айналып, оны пайдалану қатаң жоспарлы жүйе арқылы жүргізілді.

1990-жылдары Қазақстан тәуелсіздік алғаннан кейін жер қатынастары түбегейлі өзгеріске ұшырады. 1995 жылғы Жер туралы заңда алғаш рет жерді жекеменшікке беру тетіктері енгізілді. 2003 жылы қабылданған Жер кодексі жер заңнамасын түбегейлі жаңартып, жерді жеке меншікке сатып алу мен жалға беру институттарын заңдастырды.

Жауапкершілік жүйесі де осы кезеңде жетілдірілді. Егер бұрынғы заңдарда көбіне әкімшілік және тәртіптік жауапкершілік басым болса, жаңа кодекстерде азаматтық-құқықтық және экологиялық жауапкершілік те кеңінен дамыды. Қазіргі таңда жерді мақсатсыз пайдалану, жерді бүлдіру, ластау немесе игермей қою үшін әкімшілік айыппұлдар белгіленген. Ал ірі көлемдегі залал келтіру қылмыстық жауапкершілікке әкеледі.

Қазақстандағы қазіргі тенденциялар – жер ресурстарын қорғау мақсатында экологиялық жауапкершілікті күшейту, жерді пайдаланбаған жағдайда оны мемлекетке қайтару, цифрлық кадастр арқылы бақылауды арттыру. Бұл шаралар жер заңнамасын бұзушылықтардың алдын алуға бағытталған.

Бақылау сұрақтары:

1. Қазақстандағы жер заңнамасын бұзғаны үшін жауапкершіліктің тарихи қалыптасу кезеңдерін атаңыз.
2. Кеңес дәуіріндегі жер қатынастары қандай ерекшелікке ие болды?
3. Қазіргі даму тенденциялары қандай?

Әдебиет:

3-тақырып. Жер заңнамасын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік түсінігі

Сабақтың мақсаты мен міндеті:

Жер заңнамасын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершіліктің мәнін ашу, оның түрлерін жүйелеу, әкімшілік құқық бұзушылықтар үшін қолданылатын ықпал ету шараларын талдау.

Негізгі сұрақтар:

1. Жер заңнамасын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік түрлері.
2. Жер қатынастары саласындағы әкімшілік құқық бұзушылықтардың түрлері.
3. Айыппұлдар және өзге де әкімшілік ықпал ету шаралары.

Әкімшілік жауапкершілік – жер заңнамасын бұзған кезде ең жиі қолданылатын құқықтық жауапкершілік түрі. Ол Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде көзделген және құқық бұзушыға мемлекет тарапынан айыппұл салу, ескерту жасау немесе белгілі бір шектеулер қою арқылы жүзеге асырылады.

Жер қатынастары саласында әкімшілік құқық бұзушылықтарға мыналар жатады: жерді нысаналы мақсатына сай пайдаланбау, жерді уақытында игермей қою, жерді заңсыз иелену, топырақты бүлдіру немесе ластау, жер кадастрын жүргізу тәртібін бұзу. Мысалы, ӘҚБТК-нің 337-бабына сәйкес, ауыл шаруашылығы жерлерін мақсатсыз пайдаланғаны үшін жеке тұлғаларға және заңды тұлғаларға айыппұл салынады.

Әкімшілік жауапкершіліктің негізгі түрлері – айыппұлдар мен жер учаскесін мәжбүрлі түрде алып қою. Айыппұлдардың мөлшері құқық бұзушылықтың ауырлығына байланысты белгіленеді. Сонымен қатар, кейбір жағдайларда жерді қалпына келтіру міндеттеледі. Әкімшілік шаралардың мақсаты – құқық бұзушыға ықпал ету ғана емес, жерді қорғау мен ұтымды пайдалануды қамтамасыз ету.

Әкімшілік жауапкершіліктің артықшылығы – оның жеделдігі мен тиімділігі. Ол қылмыстық жауапкершілікке қарағанда жеңілдеу, бірақ құқық бұзушылықты болдырмауға үлкен әсер етеді. Сондықтан әкімшілік жауапкершілік жер заңнамасын сақтаудың маңызды тетігі болып табылады.

Бақылау сұрақтары:

1. Жер заңнамасын бұзғаны үшін әкімшілік жауапкершілік қандай жағдайларда қолданылады?
2. Әкімшілік құқық бұзушылықтардың негізгі түрлерін атаңыз.
3. Әкімшілік жауапкершіліктің ерекшеліктерін түсіндіріңіз.

Әдебиет:

Негізгі:

1. Л.Қ. Еркінбаева, Г.Т. Айғаринова: Қазақстан Республикасының жер құқығы. Оқу құралы. Жалпы және ерекше бөлім. Алматы «Жеті Жарғы» 2010 жыл
2. Стамкулов А.С., Стамкулова Г.А. Земельное право Республики Казахстан. – А., 2005.

Тақырып 4. Азаматтық-құқықтық жауапкершілік

Сабақтың мақсаты мен міндеті:

Студенттерге жер заңнамасын бұзған жағдайда қолданылатын азаматтық-құқықтық жауапкершіліктің мәнін, түрлерін, залалды өтеу тетіктерін және жер құқықтарын қалпына келтіру жолдарын түсіндіру.

Негізгі сұрақтар:

1. Жерді заңсыз пайдаланудан келтірілген залал үшін азаматтық-құқықтық жауапкершілік түрлері.
2. Жер заңнамасын бұзудан келтірілген залалдарды өтеу.
3. Бұзылған жер құқықтарын қалпына келтірудің құқықтық тетіктері.

Қазақстан Республикасының жер заңнамасы жерді ұтымды пайдалану мен қорғауға ерекше мән береді. Жерді заңсыз иелену, мақсатсыз пайдалану, жерді бүлдіру немесе залал келтіру азаматтық-құқықтық жауапкершілікке әкеледі. Азаматтық-құқықтық жауапкершілік – бұл залал келтірген тұлғаның оны қалпына келтіру немесе өтеп беру міндетін заң жүзінде бекітілген норма.

Жерді заңсыз пайдаланудан туындайтын жауапкершіліктің негізгі түрлері: шығынды өтеу, жерді бастапқы жағдайына келтіру, шартты бұзу немесе мәмілені жарамсыз деп тану. Мысалы, егер жер пайдаланушы жерді агрохимиялық талаптарды сақтамай бүлдірсе, ол келтірілген шығынды өтеп, жердің құнарлылығын қалпына келтіруге міндетті.

Жер кодексінің 164-бабында жер заңнамасын бұзудан келтірілген залалды өтеу тәртібі қарастырылған. Бұл ретте жауапкершілік тек материалдық шығынды ғана емес, экологиялық зиянды да өтеуді қамтиды. Яғни, жер ресурстары бүлінсе, оны қалпына келтіру шығындарын да бұзушы тарап көтереді.

Бұзылған жер құқықтарын қалпына келтірудің құқықтық тетіктері ретінде сот арқылы талап қою, мәмілелерді жарамсыз деп тану, жерді қайтару немесе қайта бөлу сияқты шаралар қолданылады. Сонымен қатар, экологиялық мониторинг жүргізу нәтижелері де шығынды есептеу негізі болып табылады.

Осылайша, азаматтық-құқықтық жауапкершілік жер заңнамасының сақталуын қамтамасыз ететін негізгі құқықтық құралдардың бірі болып табылады.

Бақылау сұрақтары:

1. Азаматтық-құқықтық жауапкершіліктің мәні неде?
2. Жерді заңсыз пайдаланған жағдайда қандай азаматтық-құқықтық шаралар қолданылады?
3. Залалды өтеудің құқықтық тетіктері қандай?

Әдебиет:

Негізгі:

3. Л.Қ. Еркінбаева, Г.Т. Айғаринова: Қазақстан Республикасының жер құқығы. Оқу құралы. Жалпы және ерекше бөлім. Алматы «Жеті Жарғы» 2010 жыл
4. Стамкулов А.С., Стамкулова Г.А. Земельное право Республики Казахстан. – А., 2005.

Тақырып 5. Қылмыстық жауапкершілік

Сабақтың мақсаты мен міндеті:

Жер заңнамасын бұзумен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтардың мәнін ашу, олардың құрамын талдау және жер саласындағы қылмыстар үшін қолданылатын жазаларды түсіндіру.

Негізгі сұрақтар:

1. Қылмыстық жауапкершілік түсінігі.
2. Жер заңнамасын бұзумен байланысты қылмыстардың түрлері.
3. Жер қатынастары саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін жазалар.

Қылмыстық жауапкершілік – бұл қоғамға қауіпті іс-әрекеттер жасаған тұлғаларға қолданылатын ең қатаң құқықтық шара. Жер заңнамасын бұзуға байланысты қылмыстар Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінде арнайы қарастырылған.

Мысалы, ҚК-тің 339-бабы жерді заңсыз иелену немесе жерді пайдалану құқығын бұзу әрекеттерін қылмыс деп таниды. Бұдан басқа, жерді бүлдіру, заңсыз құрылыс жүргізу, ерекше қорғалатын табиғи аумақтардың жерлерін мақсатсыз пайдалану сияқты қылмыстар бар.

Жер саласындағы қылмыстардың құрамына: қылмыстық іс-әрекеттің объектісі (жер ресурстары), субъектісі (құқыққа қабілетті тұлға), субъективтік жағы (қасақана немесе абайсыздық), объективтік жағы (әрекет пен оның салдары) кіреді.

Қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін қолданылатын жазаларға айыппұл, белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру, түзеу жұмыстары, бас бостандығынан айыру сияқты санкциялар жатады.

Бұл қылмыстардың қатаң қудалануы жер ресурстарын сақтауға, заңсыз әрекеттерге тосқауыл қоюға бағытталған.

Бақылау сұрақтары:

1. Жер саласындағы қылмыстардың негізгі белгілері қандай?
2. Қылмыстық жауапкершілік пен әкімшілік жауапкершіліктің айырмашылығы неде?
3. Қылмыстық кодексте жерді заңсыз пайдалану үшін қандай жазалар көзделген?

Әдебиет:

- Л.Қ. Еркінбаева, Г.Т. Айғаринова: Қазақстан Республикасының жер құқығы. Оқу құралы. Жалпы және ерекше бөлім. Алматы «Жеті Жарғы» 2010 жыл
- Стамкулов А.С., Стамкулова Г.А. Земельное право Республики Казахстан. – А., 2005.

Тақырып 6. Тәртіптік жауапкершілік

Сабақтың мақсаты мен міндеті:

Жер заңнамасын бұзғаны үшін лауазымды тұлғалардың тәртіптік жауапкершілікке тартылу ерекшеліктерін қарастыру.

Негізгі сұрақтар:

1. Тәртіптік жауапкершілік түсінігі, мақсаты.
2. Тәртіптік жауапкершіліктің негіздері.
3. Лауазымды тұлғалардың жауапкершілігі және тәртіптік жаза түрлері.

Тәртіптік жауапкершілік – бұл қызметтік міндеттерін орындаудағы заң бұзушылықтар үшін қолданылатын құқықтық шара. Жер қатынастары саласында қызмет ететін мемлекеттік қызметшілер мен лауазымды тұлғалар жер заңнамасын бұзса, тәртіптік жазаға тартылады.

Тәртіптік жауапкершіліктің негізі – қызметтік міндеттерді орындамау немесе тиісті деңгейде орындамау. Мысалы, жерді беру кезінде заң талаптарын бұзу, жер кадастрына қатысты жалған мәлімет енгізу, жерді қорғау жөніндегі шараларды орындамау тәртіптік құқық бұзушылық болып саналады.

Тәртіптік жазалардың түрлері: ескерту, сөгіс, қатаң сөгіс, қызметінен босату, белгілі бір қызметке тағайындауға тыйым салу. Мұндай шаралар мемлекеттік қызмет туралы заңнамада көзделген.

Жер қатынастары саласында лауазымды тұлғалардың тәртіптік жауапкершілігі олардың кәсіби адалдығын қамтамасыз етуге бағытталған. Бұл құқық бұзушылықтардың алдын алып, мемлекеттік басқару сапасын арттыруға ықпал етеді.

Бақылау сұрақтары:

1. Тәртіптік жауапкершіліктің мәні неде?
2. Қандай жағдайларда лауазымды тұлғалар тәртіптік жазаға тартылады?
3. Тәртіптік жазаның қандай түрлері бар?

Әдебиет:**Негізгі:**

Л.Қ. Еркінбаева, Г.Т. Айғаринова: Қазақстан Республикасының жер құқығы. Оқу құралы. Жалпы және ерекше бөлім. Алматы «Жеті Жарғы» 2010 жыл
Стамкулов А.С., Стамкулова Г.А. Земельное право Республики Казахстан. – А., 2005.

Тақырып 7. Экологиялық жауапкершілік

Сабақтың мақсаты мен міндеті:

Жер ресурстарын пайдалану кезінде экологиялық заңнаманы бұзудың салдарын талдау, экологиялық құқық бұзушылықтар үшін қолданылатын жауапкершілік шараларын және бұзылған экожүйені қалпына келтіру жолдарын түсіндіру.

Негізгі сұрақтар:

1. Жер ресурстарын пайдалануға байланысты экологиялық бұзушылықтар.

2. Жер саласындағы экологиялық құқық бұзушылықтар үшін жауапкершілік шаралары.
3. Бұзылған экожүйені қалпына келтіру және оның деградациясы үшін жауапкершілік.

Экологиялық жауапкершілік – табиғи ресурстарды қорғау және ұтымды пайдалану мақсатында заң бұзушыларға қолданылатын құқықтық шаралар жүйесі. Жер ресурстарын пайдалану барысында заң талаптарын сақтамау экожүйеге зиян келтіреді және қоғам үшін қауіпті салдарларға әкелуі мүмкін.

Жер ресурстарын пайдалану саласындағы экологиялық бұзушылықтарға: жерді құнарсыздандыру, эрозияға ұшырату, жерді ластау, қалдықтарды заңсыз көму, рекультивация жүргізбеу жатады. Мұндай әрекеттер Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексінде экологиялық құқық бұзушылық ретінде белгіленген.

Жауапкершілік шаралары – әкімшілік айыппұлдар, азаматтық-құқықтық шығынды өтеу, қылмыстық жаза. Сонымен қатар, табиғатты қорғау органдары экологиялық талаптарды сақтауды міндеттейді.

Бұзылған экожүйені қалпына келтіру – экологиялық жауапкершіліктің маңызды бөлігі. Бұл жерді қайта өңдеу, рекультивация, ағаш отырғызу, ластанған топырақты тазарту сияқты кешенді іс-шараларды қамтиды.

Осылайша, экологиялық жауапкершілік жер ресурстарын қорғау мен ұтымды пайдалану саясатының негізгі тетіктерінің бірі болып табылады.

Бақылау сұрақтары:

1. Экологиялық жауапкершіліктің мәні неде?
2. Жерді пайдалануда экологиялық заңнаманы бұзу қандай салдарға әкеледі?
3. Экожүйені қалпына келтірудің негізгі шараларын атаңыз.

Әдебиет:

Негізгі:

Л.Қ. Еркінбаева, Г.Т. Айғаринова: Қазақстан Республикасының жер құқығы. Оқу құралы. Жалпы және ерекше бөлім. Алматы «Жеті Жарғы» 2010 жыл

Стамкулов А.С., Стамкулова Г.А. Земельное право Республики Казахстан. – А., 2005.

Қосымша:

Бекишева С.Д. Экологическое право Республики Казахстан: учебное пособие. – Караганда: Арко, 2009. – 472 с.

Айғаринова Г.Т. Джангабулова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Алматы, қазақ университеті баспасы. 2018 жыл

Айғаринова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Сызба түрінде Алматы, қазақ университеті баспасы. 2020 жыл

Тақырып 8. Жерді нысаналы пайдалануды бұзғаны үшін жауапкершілік

Сабақтың мақсаты мен міндеті:

Студенттерге жерді нысаналы пайдалану қағидалары, оны бұзған жағдайда туындайтын құқықтық салдарлар мен жауапкершілік шаралары туралы білім беру.

Негізгі сұрақтар:

1. Жер учаскелерін нысаналы пайдалану ұғымы мен мақсаттары.
2. Жерді мақсатсыз пайдаланудың салдары.
3. Жерді пайдалану мақсаттарын бұзғаны үшін заңды жауапкершілік шаралары.

Қазақстан Республикасының Жер кодексіне сәйкес әрбір жер учаскесінің нақты құқықтық мәртебесі және нысаналы мақсаты белгіленеді. Бұл мақсаттар жер учаскесін ауыл шаруашылығы қажеттіліктеріне, құрылыс жүргізуге, өнеркәсіптік объектілерді орналастыруға немесе рекреациялық мақсаттарға пайдалануды қамтиды. Жерді пайдалану кезінде меншік иелері мен жер пайдаланушылардың негізгі міндеті — жерді заңмен белгіленген нысаналы мақсатына сәйкес игеру болып табылады.

Жерді нысаналы мақсатынан тыс пайдаланудың бірнеше көріністері бар: ауыл шаруашылығына берілген жерді құрылыс салу үшін пайдалану, өндірістік мақсаттағы жерді жеке тұрғын үй құрылысына бөлу, табиғи ресурстарды қорғауға арналған жерлерді коммерциялық қызметке пайдалану және тағы басқа. Мұндай жағдайларда жер ресурстарының ұтымды пайдаланылуына нұқсан келтіріледі және мемлекеттік мүдделерге қайшы келетін құқық бұзушылық орын алады.

Жерді мақсатсыз пайдаланудың құқықтық салдары заңнамамен нақты бекітілген. Қазақстан Республикасының Жер кодексінің 92-бабына сәйкес, егер жерді нысаналы мақсатына сай пайдаланбау фактілері анықталса, уәкілетті мемлекеттік органдар ескерту жасап, тиісті мерзім ішінде құқық бұзушылықты жоюды талап етеді. Егер көрсетілген мерзім ішінде бұзушылық жойылмаса, жер учаскесі мәжбүрлеп алып қоюға жатады.

Сонымен қатар, жерді мақсатсыз пайдаланған тұлғалар әкімшілік жауапкершілікке тартылады. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде жер заңнамасын бұзу үшін айыппұлдар және жерді қайтару шаралары қарастырылған. Бұл ретте айыппұлдың мөлшері жер учаскесінің санатына, көлеміне және келтірілген залалға байланысты белгіленеді.

Жерді нысаналы пайдалануды қамтамасыз ету – жер ресурстарын тиімді басқарудың және жер қатынастарындағы құқықтық тәртіпті сақтаудың негізгі тетігі болып табылады. Осыған орай мемлекеттік органдар жер пайдалануды бақылауды жүзеге асырады, жер кадастры арқылы жердің нысаналы пайдаланылуын қадағалап отырады.

Бақылау сұрақтары:

1. Жерді нысаналы пайдалану ұғымын қалай түсінесіз?
2. Жерді мақсатсыз пайдаланудың қандай түрлері бар?
3. Нысаналы пайдалану тәртібін бұзғаны үшін қандай құқықтық салдарлар қарастырылған?

Әдебиет:

Негізгі:

Л.Қ. Еркінбаева, Г.Т. Айғаринова: Қазақстан Республикасының жер құқығы. Оқу құралы. Жалпы және ерекше бөлім. Алматы «Жеті Жарғы» 2010 жыл

Стамкулов А.С., Стамкулова Г.А. Земельное право Республики Казахстан. – А., 2005.

Қосымша:

Бекишева С.Д. Экологическое право Республики Казахстан: учебное пособие. – Караганда: Арко, 2009. – 472 с.

Айгаринова Г.Т. Джангабулова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Алматы, қазақ университеті баспасы. 2018 жыл
Айгаринова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Сызба түрінде Алматы, қазақ университеті баспасы. 2020 жыл

Тақырып 9. Жер салығына қатысты жауапкершілік түсінігі және жалпы сипаттамасы

Сабақтың мақсаты мен міндеті:

Жер салығының құқықтық табиғатын, оны төлеудің тәртібі мен мерзімін, сондай-ақ жер салығын төлемегені үшін қолданылатын жауапкершілік шараларын талқылау.

Негізгі сұрақтар:

1. Жер салығы: төлеу тәртібі мен мерзімі.
2. Жер салығын төлемегені үшін жауапкершілік.
3. Салық берешегін өндіру жөніндегі шаралар.

Жер салығы – Қазақстан Республикасының Салық кодексімен реттелетін міндетті төлемдердің бірі. Бұл салық жер учаскесіне меншік құқығын немесе жер пайдалану құқығын иеленушілерге салынады. Жер салығының негізгі мақсаты – жер ресурстарын тиімді және ұтымды пайдалануды қамтамасыз ету, сондай-ақ мемлекеттік бюджетке тұрақты табыс түсіру.

Жер салығын төлеудің тәртібі мен мерзімі Салық кодексінде нақты көрсетілген. Жеке тұлғалар үшін салық сомасы жергілікті атқарушы органдар арқылы есептеліп, жыл сайынғы 1 қазанға дейін төленуі тиіс. Заңды тұлғалар өздерінің салықтық есептілігін негізге ала отырып, аванстық төлемдер жасайды және нақты есепті кезеңде міндеттемелерін орындайды.

Жер салығын төлемеген жағдайда немесе төлеу мерзімін бұзған кезде салық төлеушілерге айыппұлдар мен өсімпұлдар есептеледі. Қазақстан Республикасының Салық кодексі мен Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне сәйкес, салық міндеттемелерін орындамау үшін әкімшілік жауапкершілік қарастырылған.

Егер салық төлеуші берешегін ерікті түрде өтемесе, уәкілетті мемлекеттік орган мәжбүрлеп өндіру шараларын қолданады. Оған банктік шоттарды бұғаттау, мүлкін тәркілеу, сот шешімі арқылы өндіріп алу тетіктері жатады. Бұл шаралар мемлекеттік бюджет кірісінің тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған.

Сонымен бірге, жер салығының уақытылы төленбеуі жер пайдаланудың заңдылығына күмән келтіріп, мемлекеттік бақылау органдары тарапынан қосымша тексерістердің жүргізілуіне әкеледі.

Бақылау сұрақтары:

1. Жер салығының құқықтық табиғаты қандай?
2. Жер салығын төлеудің тәртібі мен мерзімі қалай белгіленеді?
3. Жер салығын төлемегені үшін қандай шаралар қолданылады?

Әдебиет:

Негізгі:

Л.Қ. Еркінбаева, Г.Т. Айғаринова: Қазақстан Республикасының жер құқығы. Оқу құралы. Жалпы және ерекше бөлім. Алматы «Жеті Жарғы» 2010 жыл

Стамкулов А.С., Стамкулова Г.А. Земельное право Республики Казахстан. – А., 2005.

Қосымша:

Бекишева С.Д. Экологическое право Республики Казахстан: учебное пособие. – Караганда: Арко, 2009. – 472 с.

Айғаринова Г.Т. Джангабулова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Алматы, қазақ университеті баспасы. 2018 жыл

Айғаринова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Сызба түрінде Алматы, қазақ университеті баспасы. 2020 жыл

Тақырып 10. Қорғалатын табиғи аумақтар режимін бұзғаны үшін жауапкершілік

Сабақтың мақсаты мен міндеті:

Студенттерге қорғалатын табиғи аумақтардың құқықтық режимі, ондағы бұзушылықтар түрлері және заңдық жауапкершілік шаралары туралы түсінік беру.

Негізгі сұрақтар:

1. Қорғалатын табиғи аумақтар және олардың құқықтық режимі.
2. Қорғалатын табиғи аумақтардағы бұзушылықтардың түрлері.
3. Қорғалатын аумақтардың құқықтық режимін бұзғаны үшін жауапкершілік.

Дәріс мазмұны:

Қорғалатын табиғи аумақтар – ерекше экологиялық, ғылыми, мәдени немесе рекреациялық маңызы бар жерлер болып табылады. Қазақстан Республикасының «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы» Заңы бойынша, мұндай жерлерге ұлттық парктер, мемлекеттік қорықтар, табиғи резерваттар, табиғат ескерткіштері және басқа да ерекше режимдегі аймақтар жатады.

Олардың құқықтық режимі табиғатты қорғау талаптарына негізделген. Яғни, бұл аумақтарда шаруашылық қызмет жүргізуге, құрылыс салуға, аңшылыққа, ағаш кесуге немесе жер ресурстарын мақсатсыз пайдалануға тыйым салынады. Қорғалатын аумақтардың негізгі мақсаты – биологиялық әралуандылықты сақтау және экологиялық тепе-теңдікті қамтамасыз ету.

Қорғалатын аумақтардағы бұзушылықтардың түрлеріне заңсыз аңшылық, браконьерлік, орман кесу, жерді қоқыстау, минералдық ресурстарды өндіру, құрылыс жүргізу және басқа да экожүйеге зиян келтіретін әрекеттер жатады. Мұндай бұзушылықтар экологиялық апаттарға, табиғи орта деградациясына әкелуі мүмкін.

Қазақстан Республикасының Экологиялық кодексі мен Қылмыстық кодексінде ерекше қорғалатын аумақтардың құқықтық режимін бұзғаны үшін жауапкершілік қарастырылған. Бұзушылық сипатына байланысты әкімшілік айыппұлдар, келтірілген залалды өтеу міндеті, сондай-ақ ауыр жағдайларда қылмыстық жауапкершілікке тарту шаралары қолданылады.

Қорғалатын аумақтарды қорғау – мемлекеттің экологиялық саясатының маңызды бөлігі. Сондықтан мемлекеттік органдар экологиялық мониторинг жүргізіп, құқық бұзушылықтардың алдын алу шараларын жүзеге асырады.

Бақылау сұрақтары:

1. Қорғалатын табиғи аумақтар дегеніміз не?
2. Бұл аумақтардағы құқықтық режимнің ерекшеліктері қандай?
3. Қорғалатын табиғи аумақтарда құқық бұзушылық жасағаны үшін қандай жауапкершілік қолданылады?

Әдебиет:

2. Негізгі:

Л.Қ. Еркінбаева, Г.Т. Айғаринова: Қазақстан Республикасының жер құқығы. Оқу құралы. Жалпы және ерекше бөлім. Алматы «Жеті Жарғы» 2010 жыл

Стамкулов А.С., Стамкулова Г.А. Земельное право Республики Казахстан. – А., 2005.

Қосымша:

Бекишева С.Д. Экологическое право Республики Казахстан: учебное пособие. – Караганда: Арко, 2009. – 472 с.

Айғаринова Г.Т. Джангабулова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Алматы, қазақ университеті баспасы. 2018 жыл

Айғаринова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Сызба түрінде Алматы, қазақ университеті баспасы. 2020 жыл

Тақырып 11. Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді пайдалану тәртібін бұзғаны үшін жауапкершілік

Негізгі сұрақтар:

1. Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді пайдалану тәртібі.
2. Аграрлық саладағы бұзушылықтардың түрлері және жауапкершілік шаралары.
3. Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді мәжбүрлеп алып қою.

Сабақтың мақсаты мен міндеттері:

Ауыл шаруашылығы жерлерінің құқықтық режимін түсіндіру, аграрлық саладағы бұзушылықтардың құқықтық салдарын талдау және жерді мақсатсыз пайдаланғаны үшін қолданылатын жауапкершілік түрлерін қарастыру.

Әдістемелік нұсқаулар:

Студенттер ауыл шаруашылығы жерлерінің ерекшеліктерін, оларды қорғау мен тиімді пайдалануды қамтамасыз ететін құқықтық тетіктерді зерделеуі тиіс. Сонымен қатар, аграрлық саладағы құқық бұзушылықтар үшін қолданылатын әкімшілік, азаматтық және өзге де заңды жауапкершіліктерге назар аудару қажет.

Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлер – Қазақстан Республикасының Жер кодексінде ерекше құқықтық мәртебеге ие жер санаты. Бұл жерлер азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, ауыл шаруашылығы өндірісін дамыту, халықты ауыл шаруашылық өнімдерімен қамту мақсатында пайдаланылады. Сондықтан олардың құқықтық режимі ерекше қатаң реттеледі.

Біріншіден, ауыл шаруашылығы жерлерін пайдалану тәртібіне: жерді мақсатты пайдалану, топырақ құнарлылығын сақтау, агротехникалық талаптарды орындау, жерді тиімді пайдалану, ирригация және мелиорация шараларын жүргізу міндеттері кіреді. ҚР Жер кодексінің 92-бабы бұл міндеттерді нақтылап көрсетеді.

Екіншіден, аграрлық саладағы бұзушылықтардың түрлері көп қырлы:

- жерді мақсатсыз пайдалану (мысалы, ауыл шаруашылығына берілген жерді құрылысқа пайдалану);
- жерді ұтымсыз пайдалану (қалдықтарды көміп, топырақтың құнарлылығын жоғалту);
- агротехникалық талаптарды орындамау;
- жер салығын төлемеу немесе жерді жалға алған кезде шарттарды бұзу.

Мұндай бұзушылықтар үшін әкімшілік, азаматтық және тіпті қылмыстық жауапкершілік туындауы мүмкін. ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде ауыл шаруашылығы жерін ұтымсыз пайдаланғаны үшін айыппұл салу қарастырылған.

Үшіншіден, жерді мәжбүрлеп алып қою институты ерекше мәнге ие. Жер кодексінің 94-бабы бойынша, егер жер үш жыл қатарынан мақсатсыз пайдаланылса немесе пайдаланылмаса, мемлекет оны мәжбүрлеп алып қоюға құқылы. Бұл норма ауыл шаруашылығы жерлерін «қор жинақтау» немесе «спекуляциялау» мақсатында иеленуді болдырмауға бағытталған.

Бақылау сұрағы

1. Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді пайдалану тәртібі.
2. Аграрлық саладағы бұзушылықтардың түрлері және жауапкершілік шаралары.
3. Ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлерді мәжбүрлеп алып қою.

Әдебиет:

Негізгі:

Л.Қ. Еркінбаева, Г.Т. Айғаринова: Қазақстан Республикасының жер құқығы. Оқу құралы. Жалпы және ерекше бөлім. Алматы «Жеті Жарғы» 2010 жыл

Стамкулов А.С., Стамкулова Г.А. Земельное право Республики Казахстан. – А., 2005.

Қосымша:

Бекишева С.Д. Экологическое право Республики Казахстан: учебное пособие. – Караганда: Арко, 2009. – 472 с.

Айғаринова Г.Т. Джангабулова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Алматы, қазақ университеті баспасы. 2018 жыл

Айғаринова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Сызба түрінде Алматы, қазақ университеті баспасы. 2020 жыл

Тақырып 12. Жердің ластануы мен деградациясы үшін жауапкершілік

Негізгі сұрақтар:

1. Жердің ластану түрлері және олардың құқықтық салдары.
2. Топырақтың деградациясы үшін заңды жауапкершілік.
3. Жердің ластануынан келтірілген залалды өтеу.

Сабақтың мақсаты мен міндеттері:

Жердің экологиялық қауіпсіздігін сақтау, ластану мен деградацияның алдын алу және бұзушылық жасаған тұлғалардың заңды жауапкершілігін айқындау.

Әдістемелік нұсқаулар:

Бұл тақырыпты оқығанда студенттер экологиялық құқық нормалары мен Жер кодексін қатар қарастыруы керек. Ластану түрлерін (өнеркәсіптік, тұрмыстық, химиялық, биологиялық) ажыратып, олардың құқықтық салдарын мысалдармен талдау ұсынылады.

Жер – табиғи ресурстардың ішіндегі ең бастысы. Оның ластануы мен деградациясы экожүйеге ғана емес, экономикалық дамуға да кері әсер етеді.

Біріншіден, жердің ластану түрлері:

- **өнеркәсіптік ластану** (өндірістік қалдықтар, ауыр металдар, радиация);
- **тұрмыстық қалдықтармен ластану** (қоқыс үйінділері, пластик қалдықтары);
- **химиялық ластану** (пестицидтер, тыңайтқыштар);
- **биологиялық ластану** (микроорганизмдер, жануар қалдықтары).

Әр ластану түрінің құқықтық салдары әртүрлі, бірақ жалпы алғанда олар жерді пайдалану мүмкіндігін шектейді, тұрғындардың денсаулығына зиян келтіреді және экологиялық қауіпсіздікті бұзады.

Екіншіден, топырақтың деградациясы – құқық бұзушылық ретінде қарастырылады. Бұл процестерге эрозия, сортаңдану, құнарлылықтың төмендеуі жатады. ҚР Экологиялық кодексі мен Жер кодексі мұндай әрекеттер үшін құқықтық жауапкершілік белгілейді.

Үшіншіден, жердің ластануынан келтірілген залалды өтеу – экологиялық құқықтың маңызды институты. Залалдың мөлшері арнайы әдістемелер арқылы есептеледі (мысалы, ҚР Экология министрлігінің 2020 жылғы бұйрығы бойынша). Залал келтірген тұлға толық көлемде шығынды өтейді.

Бақылау сұрақтары:

1. Жердің ластану түрлері және олардың құқықтық салдары.
2. Топырақтың деградациясы үшін заңды жауапкершілік.
3. Жердің ластануынан келтірілген залалды өтеу.

Әдебиет:**Негізгі:**

Л.Қ. Еркінбаева, Г.Т. Айғаринова: Қазақстан Республикасының жер құқығы. Оқу құралы. Жалпы және ерекше бөлім. Алматы «Жеті Жарғы» 2010 жыл

Стамкулов А.С., Стамкулова Г.А. Земельное право Республики Казахстан. – А., 2005.

Қосымша:

Бекишева С.Д. Экологическое право Республики Казахстан: учебное пособие. – Караганда: Арко, 2009. – 472 с.

Айғаринова Г.Т. Джангабулова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Алматы, қазақ университеті баспасы. 2018 жыл

Айғаринова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Сызба түрінде Алматы, қазақ университеті баспасы. 2020 жыл

Тақырып 13. Жер учаскелерін жалға алу кезіндегі бұзушылықтар үшін жауапкершілік

Негізгі сұрақтар:

1. Тараптардың жалдау қатынастарындағы құқықтары мен міндеттері.
2. Жерді жалдау шартының талаптарын бұзғаны үшін жауапкершілік.
3. Жалдау шарттары бұзылған кезде өндіріп алу шараларын қолдану ерекшеліктері.

Сабақтың мақсаты мен міндеттері:

Жерді жалға алу шарттарының құқықтық мазмұнын түсіндіру, тараптардың құқықтары мен міндеттерін талдау және шарт талаптары бұзылған жағдайда қолданылатын жауапкершілік түрлерін көрсету.

Әдістемелік нұсқаулар:

Студенттер Азаматтық кодекс пен Жер кодексіндегі нормаларды салыстырып, жалдау шарттарының ерекшеліктерін түсінуі қажет. Практикада кездесетін дау-дамай мысалдары арқылы материалды меңгеру ұсынылады.

Жерді жалға алу институты – жерді тиімді пайдалануды қамтамасыз ететін құқықтық тетік. Жалдау шарты тараптардың құқықтары мен міндеттерін айқындайды.

Біріншіден, тараптардың құқықтары: жалға беруші – жерді пайдалануға береді, ал жалға алушы – жалдау ақысын төлеп, шарт талаптарын сақтауға міндетті.

Екіншіден, бұзушылық түрлері:

- жалдау ақысын төлемеу;
- шартта көрсетілген мақсатқа сай пайдаланбау;
- агротехникалық талаптарды орындамау;
- жалға алынған жерді үшінші тұлғаларға заңсыз беру.

Үшіншіден, жауапкершілік шаралары:

- ескерту және айыппұл салу;
- жалдау шартын бұзу;
- жерді мәжбүрлеп қайтарып алу.

Практикада жиі кездесетін даулар: жалға алушының жалдау ақысы бойынша берешегі немесе жерді мақсатсыз пайдалануы. Мұндай жағдайларда сот жалдау шартын бұзады

Әдебиеттер:

Л.Қ. Еркінбаева, Г.Т. Айғаринова: Қазақстан Республикасының жер құқығы. Оқу құралы. Жалпы және ерекше бөлім. Алматы «Жеті Жарғы» 2010 жыл

Стамкулов А.С., Стамкулова Г.А. Земельное право Республики Казахстан. – А., 2005.

Қосымша:

Бекишева С.Д. Экологическое право Республики Казахстан: учебное пособие. – Караганда: Арко, 2009. – 472 с.

Айғаринова Г.Т. Джангабулова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Алматы, қазақ университеті баспасы. 2018 жыл

Айғаринова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Сызба түрінде Алматы, қазақ

Бақылау сұрақтары:

1. Тараптардың жалдау қатынастарындағы құқықтары мен міндеттері.
2. Жерді жалдау шартының талаптарын бұзғаны үшін жауапкершілік.
3. Жалдау шарттары бұзылған кезде өндіріп алу шараларын қолдану ерекшеліктері.

Тақырып 14. Жер учаскелерін жекешелендіру кезіндегі бұзушылықтар

Негізгі сұрақтар:

1. Жекешелендіру кезіндегі заңсыз әрекеттер үшін жауапкершілік.
2. Жерді жекешелендіру тәртібін бұзғаны үшін жауапкершілік.
3. Жерді жекешелендірудің құқықтық аспектілері.

Сабақтың мақсаты мен міндеттері:

Жерді жекешелендірудің құқықтық негіздерін қарастыру, жекешелендіру барысында туындайтын бұзушылықтарды анықтау және жауапкершілік шараларын талдау.

Әдістемелік нұсқаулар:

Тақырыпты меңгеру үшін студенттер Қазақстандағы жекешелендіру заңнамасын зерттеп, тәжірибеде кездесетін бұзушылықтарға талдау жасауы тиіс.

Жекешелендіру – мемлекеттік меншікті жеке меншікке беру процесі. Жер учаскелерін жекешелендіру кезінде заңдылықты сақтау өте маңызды.

Біріншіден, жекешелендірудің құқықтық негіздері ҚР Конституциясында және «Жекешелендіру туралы» заңда бекітілген. Жер кодексі де бұл процестің тәртібін белгілейді.

Екіншіден, бұзушылықтар:

- жалған құжат ұсыну;
- жерді сатып алу-сату кезінде заңсыз делдалдық;
- конкурс немесе аукцион тәртібін бұзу;
- сыбайлас жемқорлық тәуекелдері.

Үшіншіден, мұндай бұзушылықтар үшін азаматтық-құқықтық, әкімшілік және қылмыстық жауапкершілік қарастырылған. Мысалы, заңсыз жекешелендіру мәмілесі жарамсыз деп танылады.

Бақылау сұрақтары:

1. Жекешелендіру кезіндегі заңсыз әрекеттер үшін жауапкершілік.
2. Жерді жекешелендіру тәртібін бұзғаны үшін жауапкершілік.
3. Жерді жекешелендірудің құқықтық аспектілері.

Әдебиеттер:

Л.Қ. Еркінбаева, Г.Т. Айғаринова: Қазақстан Республикасының жер құқығы. Оқу құралы. Жалпы және ерекше бөлім. Алматы «Жеті Жарғы» 2010 жыл

Стамкулов А.С., Стамкулова Г.А. Земельное право Республики Казахстан. – А., 2005.

Қосымша:

Бекишева С.Д. Экологическое право Республики Казахстан: учебное пособие. – Караганда: Арко, 2009. – 472 с.

Айғаринова Г.Т. Джангабулова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Алматы, қазақ университеті баспасы. 2018 жыл

Айғаринова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Сызба түрінде Алматы, қазақ университеті баспасы. 2020 жыл

Тақырып 15. Жер заңдарын бұзғаны үшін жауапкершілік мәселесі бойынша Қазақстан Республикасының ТМД елдерімен құқықтық қарым-қатынасы

Негізгі сұрақтар:

1. Екі жақты келісімдер, дауларды шешу тәртібі.
2. Жер заңдарын бұзғаны үшін жауапкершілік мәселесі бойынша қазақстандық және шетелдік заңнаманы салыстырмалы талдау.

Сабақтың мақсаты мен міндеттері:

Қазақстан Республикасының жер заңнамасын ТМД елдерінің тәжірибесімен салыстырып, халықаралық құқықтық ынтымақтастық мәселелерін талдау.

Әдістемелік нұсқаулар:

Студенттер Қазақстанның ТМД елдерімен жасасқан келісімдерін зерделеп, құқық қолдану тәжірибесіндегі ұқсастықтар мен айырмашылықтарға көңіл бөлуі керек.

Қазақстан жер құқығы саласында халықаралық ынтымақтастықты, соның ішінде ТМД елдерімен тәжірибе алмасуды дамытып келеді.

Біріншіден, екі жақты келісімдер мен көпжақты шарттар бар. Олар жерді қорғау, трансшекаралық экологиялық мәселелерді шешу, құқық бұзушылықтар бойынша ынтымақтастықты қамтиды.

Екіншіден, салыстырмалы талдау:

- Ресейде жерді мақсатсыз пайдаланғаны үшін қатаң әкімшілік айыппұлдар қолданылады;
- Беларусьте жерді мәжбүрлеп алып қою тәртібі Қазақстанға ұқсас;
- Қырғызстанда жерді жалға беру мерзімдері қысқа әрі қатаң реттелген.

Үшіншіден, Қазақстан халықаралық тәжірибені ескеріп, өзінің жер заңнамасын жетілдіреді. Мысалы, «ластаушы төлейді» қағидаты ТМД елдерінде де кең таралған.

Қазақстанның ТМД елдерімен жер заңдарын сақтау саласында құқықтық

ынтымақтастығы ұлттық заңнаманы нығайтуға және құқық қолдану тәжірибесін жетілдіруге ықпал етеді.

Бақылау сұрақтары:

1. Екі жақты келісімдер, дауларды шешу тәртібі.
2. Жер заңдарын бұзғаны үшін жауапкершілік мәселесі бойынша қазақстандық және шетелдік заңнаманы салыстырмалы талдау.

Әдебиеттер:

Л.Қ. Еркінбаева, Г.Т. Айғаринова: Қазақстан Республикасының жер құқығы. Оқу құралы. Жалпы және ерекше бөлім. Алматы «Жеті Жарғы» 2010 жыл

Стамкулов А.С., Стамкулова Г.А. Земельное право Республики Казахстан. – А., 2005.

Қосымша:

Бекишева С.Д. Экологическое право Республики Казахстан: учебное пособие. – Караганда: Арко, 2009. – 472 с.

Айғаринова Г.Т. Джангабулова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Алматы, қазақ университеті баспасы. 2018 жыл

Айғаринова Г.Т. Қазақстан Республикасының Экологиялық құқығы. Сызба түрінде Алматы, қазақ университеті баспасы. 2020 жыл